

Mārtiņš Brehts

MĀRTIŅŠ LUTERS

BAZNĪCAS UZTURĒŠANA

1532.—1546.

3. SĒJUMS

Luterisma mantojuma fonds
Rīga

UDK 274/278
Br 319

© Luterisma mantojuma fonds, tulkojums latviešu valodā, 2020

Tulkots no *Martin Brecht, Martin Luther: Bd. 3: Die Erhaltung der Kirche 1532–1546. Calwer Verlag, Stuttgart, 1987.*

No vācu valodas tulkojusi Gundega Dumpe
Literārā redaktore un korektore Ieva Vaickovska
Maketētājs Juris Ulģis
Vāka autors Arnis Grinbergs

Izdevējs: Luterisma mantojuma fonds
Reģ. Nr. 50003360631
A. Deglava iela 10–1, Rīga, LV–1009, Latvija
www.lmf.lv; fonds@lmf.lv (*for obtaining Latvian copies*)

Martin Luther: Die Erhaltung der Kirche (1532–1546)
by Martin Brecht
Latvian 1st Edition, 500 copies, Printed November 2020

The translation and publishing of this book has been made by the Lutheran Heritage Foundation. All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the Lutheran Heritage Foundation

Lutheran Heritage Foundation
51474 Romeo Plank Road
Macomb, Michigan 48042 USA
www.LHFmissions.org
info@LHFmissions.org

*Funding for the publication of this volume has been provided in loving memory of
The Rev. Herbert Graf. Soli Deo Gloria!*

ISBN 978-9934-544-36-1

SATURA RĀDĪTĀJS

ATTĒLU APRAKSTI	ix
CITĒTO AVOTU UN LITERATŪRAS SAĪSINĀJUMI	x
PRIEKŠVārds	xi

I. MIERĪGAIS SĀKUMS KŪRFIRSTA

JOHANA FRĪDRIHA VALDĪŠANAS LAIKĀ –

TAČU AR LIELĀKO DAĻU VECO PROBLĒMU (1532.–1546.) 1

1. Kūrfirsts Johans Frīdrihs 1
2. Kūrsaksija un tās baznīca 7
3. Vitenberga 16
4. Mājas, ģimene un pašsajūta 23

II. LUTERA LĪDZDALĪBA REFORMĀCIJĀ CITĀS VĀCU TERITORIJĀS.

VIEŅOŠANĀS PAR VAKARĒDIENU UN ATTIECĪBAS AR

FRANCIJU UN ANGLIJU (1532.–1536.) 32

1. Reformācija Anhaltas firsta valstī 32
2. Saikne ar citām teritorijām un reformāciju tajās 36
3. Minsteres baptisma atvairīšana 43
4. Augšvāciešu vienošanās ar Luteru jautājumā par Vakarē-
dienu Vitenbergas Konkordijā 51
Samulsums un perspektīvas 51
Jauni impulsi Konkordijai 55
Sarunas Vitenbergā un pirmā Konkordijas fiksēšana 63
Centieni panākt Konkordijas pieņemšanu 67
Francija un Anglija 77

III. JAUNS STRĪDS AR SENAJIEM PRETINIEKIEM

85

1. Hercogs Georgs un reformācijas apspiešana
Saksijas hercogistē (1532.–1539.) 85
Mierinājums un protests vajāšanu dēļ 85
Hercoga Georga zaudējums cīņā pret reformāciju 93

2. Par kaktu misām un priesteru iesvētīšanu	97
3. Erasms un Vītcelis	103
4. Maincas arhibīskapa Albrehta netaisnība	111
<i>Šēnica afēra</i>	112
<i>Skandāls Simona Lemniusa epigrammas dēļ.</i>	115
<i>Augstā soģa pastnieks.</i>	118

IV. BĪBELES TULKOJUMA PABEIGŠANA 125

1. Praviešu un apokrifu grāmatu tulkošana	125
2. Revīzijas	134
3. Diskusija ar kritiķiem.	141
4. Bībeles slava un ieteikums	145

V. PROFESORS 150

1. Universitāte, tās organizācija un kārtība	150
2. Ordinācijas	161
3. Promocijas un diskusijas	164
4. Pēdējie priekšlasījumi.	174
5. Kopoto rakstu izdevums	184

VI. TEOLOĢISKI STRĪDI VITENBERGĀ 190

1. Par grēksūdzes nozīmi taisnošanā – tā sauktais Kordatusa strīds.	191
2. Adversija pret Jakabu Šenku	197
3. Johans Agrikola un antinomistu strīds	203
<i>Konflikta sākums</i>	205
<i>Diskusijas un samierināšanās</i>	207
<i>“Pret antinomiešiem”</i>	213
<i>Galīgā sašķelšanās</i>	217

VII. LUTERS UN KONCILS 223

1. Pirmās katoliskās zondēšanas un evaņģēliskās reakcijas	223
2. Koncila izsludināšana Mantujā, Lutera artikuli un 1537. gada bundestāgs Šmalkaldē	230

3. Slimība	239
4. Pāvesta kritikas publicistika	244
5. Galīgā nostāja: “Par konciliem un baznīcām”.	250
VIII. PRETOŠANĀS TIESĪBAS, MIERA CENTIENI, LANDGRĀFA KLŪDAS UN RELIĢIJAS SARUNAS (1538.–1541.)	257
1. Jaunas apspriedes par pretošanās tiesībām	257
2. Miera sarunas Frankfurtē 1539. gadā.	262
3. Landgrāfa Filipa dubultlaulības posts	264
<i>Grēksūdzes padoms</i>	265
<i>Melanhtona slimība</i>	270
<i>Sekmīgs grēksūdzes padoma publicēšanas prasības noraidījums</i>	272
4. Reliģijas sarunas un gaidītā neveiksme tajās	278
<i>Veltīgā sanākums Hagenau pilsētā</i>	278
<i>Vormsa – mānīgā cerība</i>	281
<i>“Pret Hansu Vorstu”</i>	284
<i>Rēgensburga – iespēja vai kompilācija</i>	289
IX. PERSONISKĀ JOMA (1537.–1546.)	298
1. Slims, vecs un dzīves noguris	298
2. Laulība, bērni, ģimene un viesi.	305
3. Māja, saimniecība, dārzs un īpašumi	313
4. Saviesīgums, svētki un mūzika	319
X. LUTERA DRAUDZE – VITENBERGA (1537.–1546.)	324
1. Sludinātājs un mācītājs	324
2. Draudze.	330
<i>Vispārīga tikumu kritika un tikumiskā audzināšana</i>	330
<i>Galvenais ļaunums: alkatība un augļošana</i>	337
<i>Krīze</i>	342
XI. LUTERA BAZNĪCA – KŪRSAKSIJA (1537.–1546.)	347
1. Attiecības ar Kūrsaksijas sabiedrību	347
2. Mācītāji un draudzes	354
3. Baznīcas vadība un baznīcas kārtība	363

XII. LUTERISKĀS REFORMĀCIJAS ATTĪSTĪBA

VĀCU REIHĀ UN ĒIROPĀ 372

1. Reformācija Saksijas hercogistē. 372
2. Reformācija Brandenburgas kūrfirsta valstī. 382
3. Halle starp Maincas Albrehtu un Kūsaksiju. 385
4. Naumburgas un Merseburgas bīskapiju reformācijas eksperiments. 389
5. Attiecības ar mazākām kaimiņu teritorijām 399
6. Pārējās Vācijas daļas un robežteritorijas 403
7. Reformācija Eiropas zemēs 412
8. Pasākumi pret Braunšveigas-Volfenbitelas hercogu Heinrichu un reformācija Braunšveigā-Volfenbitelā 415
9. Atjaunotais strīds par Vakarēdienu 420

XIII. KRISTUS UN VIŅA BAZNĪCAS IENAIDNIEKI:

JŪDI, TURKI UN PĀVESTS 432

1. Jūdi (1525.–1546.). 433
 - Ekseģētiskas pretrunas un vilšanās gadījumi* 433
 - Jūdiskoto sabatiešu aizstāvība, nemainot pamatnostādni.* . . 437
 - Jūdu padzīšanas prasība ticībai nodarītā kaitējuma dēļ* . . 442
2. Turki 455
3. Pāvests (1542.–1546.). 464

XIV. PĒDĒJAIS CEĻOJUMS 477

1. Vienošanās sarunas Eislēbenē. 477
2. “Es dodos projām...” 485
3. “Ir miris Israēla ratu vadītājs” – bēres un atbalsis . . . 487

BEIGU VĒRES 495

ATTĒLU APRAKSTI

<i>Nr.</i>	<i>Apraksts</i>
1.	Saksijas kūrfirsts Johans Frīdrihs. Toledo mākslas muzejs, Toledo, Ohaio
2.	Paklājs Cro–Teppich. Ernst-Moritz-Arndt Universitāte, Greifswalde, VDR. Gintera Stelcera fotouzņēmums
3.	Lutera roku atlējums. Valsts Lutera zāle, Vitenberga. Vilfrīda Kirša foto
4.	Andreass Ozianders vecākais. Biblioteca Apostolica Vaticana, Roma
5.	Kūrfirsts Johans Frīdrihs un Luters zem krusta. Lūkass Krānaha jaunākais
6.	Lutera ieraksts Vitenbergas Bībelē, 1541.
7.	Luters savas dzīves 50. gadā. Vācu nacionālais muzejs, Nirnberga
8.	Kokgriezums “Kardināli ar lapsu astēm tīra baznīcu”. 1538., Krānaha skola, Vitenberga. Vilfrīda Kirša foto
9.	Luters pie katedras. J. Reifenšteina zīmējums. 1545., Valsts Lutera zāle, Vitenberga. Vilfrīda Kirša foto
10.	Katrīna Lutere, dzimusi fon Bora. Valsts Lutera zāle, Vitenberga. Vilfrīda Kirša foto
11.	Lutera istaba. Pieminēkļu kopšanas institūts, Halle
12.	Katrīnas portāls pie Lutera mājas. Hermans Mihels, Essene
13.	Luters kā sludinātājs draudzei norāda uz krustā sisto Kristu. Vitenbergas pilsētas baznīcas altāra predella. Kūna foto
14.	Torgavas pils baznīca. Iekštelpa. Pieminēkļu kopšanas institūts, Drēzdene
15.	Jūdu cūka. Smilšakmens bareljefs pie Vitenbergas pilsētas baznīcas. Burkhardts Bartels, Simmocheima
16.	Eislēbenes rakstveža Johana Albrehta māja, kurā Mārtiņš Luters nomira. Vilfrīda Kirša foto, Vitenberga.
17.	Katrīnas Luterus kapa pieminēklis. Manfreds Breinlihs, Torgava
18.	Mirušais Luters. L. Fortennagela zīmējums ar otu. 1546.
19.	Lutera kapa plāksne Vitenbergas pils baznīcā. Hermans Mihels, Essene
20.	Lutera bronzas epitāfija. Vitenberga. Vilfrīda Kirša foto

CITĒTO AVOTU UN LITERATŪRAS SAĪSINĀJUMI

<i>a) Lutera izdevumi:</i>	
W	D. Martin Luthers Werke, Kritische Gesamtausgabe, Bd. 1–60, Weimar, (1883–1983).
B	D. Martin Luthers Werke, Kristische Gesamtausgabe, Briefwechsel, Bd. 1–18, Weimar, (1930–1978).
T	D. Martin Luthers Werke, Kristische Gesamtausgabe, Tischreden, Bd. 1–6, Weimar, (1912–1921).
DB	D. Martin Luthers Werke, Kristische Gesamtausgabe, Die Deutsche Bibel, Bd. 1–12, Weimar, (1906–1961).
Walch	Joh. Georg Walch (Hg.), Dr. Martin Luthers sämtliche Schriften (2. Aufl.), Bd. 1–23, St. Louis, Mo. (1880–1910).
<i>b) Citi darbi:</i>	
CR	C. G. Bretschneider und H. E. Bindseil (Hgg.), Philippi Melancthonis Opera, Halle (1834 ff.).
MBW	Melancthons Briefwechsel, bearbeitet von Heinz Scheible, Bd. 1 ff., Stuttgart-Bad Cannstatt (1977 ff.).
Benzing	Josef Benzing, Lutherbibliographie, Bibliotheca Bibliographica Aureliana 10, 16 und 19, Baden-Baden (1966).
Bornkamm	Heinrich Bornkamm, Martin Luther in der Mitte seines Lebens, Göttingen (1979).
Brecht, Luther I	Martin Brecht, Martin Luther. Sein Weg zur Reformation 1483–1521, Stuttgart (² 1983).
Brecht, Luther II	Martin Brecht, Martin Luther. Ordnung und Abgrenzung der Reformation 1521–1532, Stuttgart (1986).
Junghans	Helmar Junghans (Hg.), Leben und Werk Martin Luthers von 1526–1546. Festgabe zu seinem 500. Geburtstag, 2 Bde, Berlin bzw. Göttingen (1983).
Köstlin-Kawerau	Julius Köstlin und Gustav Kawerau, Martin Luther. Sein Leben und seine Schriften, 2 Bde, Berlin (⁵ 1903).

PRIEKŠVārds

1903. gadā tika publicēts Juliusa Kostlina un Gustava Kaverau divsējumu biogrāfiskā darba “Mārtiņš Luters. Viņa dzīve un viņa raksti” piektais izdevums. Līdz pat šai dienai tas bija un palika vienīgais lielais, zinātniskais apkopojums, kas savas solidās materiāla pārzināšanas dēļ tika pamatoti novērtēts. Katrā ziņā gadu desmitu gaitā gluži saprotamā veidā par vienu no Lutera un – plašākā nozīmē – arī reformācijas pētījumu steidzamākajām vajadzībām kļuva jauna, visaptveroša Lutera biogrāfija, kurā būtu atspoguļoti jaunatklātie avoti un laika gaitā notikušās viedokļu maiņas. Tā kā pietrūka visaptverošas avotu pārzināšanas, turklāt vecais Luters ilgu laiku bija interesējies pētniekus mazāk nekā jaunais, jaunākie attēlojumi galvenokārt abas pēdējās Lutera dzīves desmitgades aplūkoja vairāk vai mazāk kursoriski. Tomēr līdz pat šai dienai tikai daļēji bija izdevies aizstāt veco Lutera standartbiogrāfiju. 1925. gadā tika publicēta Heinriha Boemera grāmata “Jaunais Luters”. Neskatoties uz lielo laika distanci, Heinrihs Bornkamms gribēja pievienoties Boemera koncepcijai. Tomēr viņa grāmata “Mārtiņš Luters savas dzīves vidū. Desmitgade starp Vormsas un Augsburgas reihstāgiem” 1979. gadā tika publicēta kā atsevišķs Lutera biogrāfijas fragments. 1986. gada beigās nāca klajā Reinharda Švarca grāmata “Luters” sērijā “Baznīca savā vēsturē”. Kompaktais atspoguļojums zināmā mērā rāda tālaika situāciju Lutera pētījumu jomā. Tomēr arī šīs grāmatas centrā bija Lutera darbības sākuma posms, tādēļ laiks pēc 1531. gada bija aplūkots salīdzinoši lakoniski. Aizlāpīt caurumus Lutera biogrāfijā – tas bija viens no nodomiem, ar kādu Helmars Junghanss 1983. gadā publicēja krājumu “Mārtiņa Lutera dzīve un darbi no 1526. līdz 1546. gadam”. Autoru kolektīva darbā vajadzēja tikt īstenotam uzdevumam, kas atsevišķam autoram nebūtu pa spēkam. Tomēr šī krājuma fasetes [slīpētās šķautnes], neraugoties uz autoru savulaik atzīto kompetenci un atsevišķu ieguldījumu augsto kvalitāti, nespēja sniegt noslēgtai biogrāfijai nepieciešamo vienoto skatījumu. Kā jau

tas atkal un atkal bija kļuvis redzams, nepieciešamais pārskats un pārdomāts vērtējums nav izveidojams no atsevišķiem fragmentiem. No otras puses, ir jāņem vērā, ka ikviena atsevišķa autora redzes leņķis nenovēršami paliek ierobežots.

Tādēļ es, iedrošinoties no tā, kā tika uzņemta mana grāmata “Mārtiņš Luters. Viņa ceļš uz reformāciju”, izlēmu no šiem avotiem izveidot jaunu, daudzpusīgu Lutera dzīves aprakstu. Arī iepriecinošā rezonanse, kādu līdz šim ieguvis grāmatas otrais sējums, nostiprināja manu nodomu. Jau sākotnēji bija skaidrs, ka aplūkojamā priekšmeta lielums, tāpat arī literatūras avotu daudzums nozīmē ārkārtīgi lielu izaicinājumu. Šim darbam veltāmās pūles vairākkārt pārsniedza manu darbaspēju robežas. Tagad, pēc desmit gadus ilga intensīva darba un koncentrēšanās, ar jūtamu apmierinājumu jūsu uzmanībai tiek piedāvāts šis pabeigtais darbs – cerībā, ka tas zināmā mērā būs izpildījis vienu no reformācijas pētījumu uzdevumiem. Ievērojot paša Lutera pēdējā “zīmītē” pazemīgi noteiktās mērauklas viņa tekstu interpretācijai, viens gadu desmits šķiet relatīvi īss laiks šī priekšmeta apskatam. Tas uzreiz ir jāatzīst. Taču iespējas izturēt vajadzīgo spriedzi un koncentrēšanos, gluži dabiski, ir ierobežotas. Sava laika un spēku robežu apzināšanās man lika pārāk ilgi nevilcināties, bet pabeigt nodoma īstenošanu. Turklāt arī Luters to būtu uzskatījis par nepiedienīgu rīcību, ja kāds pārlietu ilgi būtu nodarbojies ar viņa personas un darbu pētīšanu. Negribu apgalvot, ka šis mans veikums ir iespējami pilnīgākais un izsmelšošais visu būtisko aspektu apskats. Tieši tam, kurš daudz lasījis Luteru, zināms, ka šādas lasīšanas laikā pat labi pazīstamās kopsakarībās atklājas arvien jauni, bagātīgi un pārsteidzoši ieskati.

Lēmums sākt šo noslēdzošo sējumu ar 1532. gadu, ar kūrfirsta Johana Frīdriha nākšanu pie varas, izklāsta rakstīšanas laikā ir izrādījies pareizs. Cerība, ka salīdzinoši maz izmantotie Lutera kopoto rakstu Veimāras izdevuma pēdējie sējumi sagādās dažus jaunatklājumus, nelika vilties. Atskaitot mazāk nozīmīgas blakuslietas, tika mēģināts iesaistīt izklāstā visus tekstus, kaut arī ne visus izklāstot vienlīdz detalizēti. Katrā nodaļā atklājās jauni aspekti un kopsakarības. Lutera ieguldījums reformācijas vēsturē trīsdesmitajos un četrdesmitajos gados nu bija precīzāk definējams. Līdz pat mūža beigām

viņš bija un palika evaņģēliskās puses nozīmīgākā figūra, kaut arī Lutera ietekmes plašums bija atšķirīgs – daži attīstības virzieni turpinājās lielā mērā patstāvīgi, un vecticīgajai pusei turpmākās norises kļuva zināmas tikai daļēji. Kļuva redzamas arī lielās grūtības, ar kurām Luters tika konfrontēts savā baznīcā. Tas, ka vecā Lutera personība savā darbībā un domāšanā uzrāda lielu sasprindzinājumu, mums jau ir zināms. Tieši Lutera strupā un rupjā izturēšanās pret ienaidniekiem arvien ir izraisījusi nepatiku un īgnumu, kaut arī šāds izturēšanās veids faktiski ir bijis pamatots. Saistībā ar daudzveidīgajiem uzdevumiem, kurus Lutheram vajadzēja risināt, neizpalika arī gana būtiskas kļūdas, kādas viņam reizumis gadījās pieļaut kā praksē, tā arī teorijā. Taču Lutera pozitīvie veikumi un dziļie ieskatī ir bijuši un palikuši nozīmīgāki līdz pat viņa mūža beigām. Asums un vilšanās nekad nepārmāca maigos toņus un taisnošanas mācībā sakņoto, dzīvo un pamatīgo paļāvību uz Dievu. Par spīti visiem saspīlējumiem, tajā bija ietverta Lutera personības paliekošā noslēgtība.

Šī sējuma apakšvirsraksts norāda jautājumu, kas arvien nodarbināja veco Lutheru. Tā bija baznīcas uzturēšana. Reformatoriskos Evaņģēlija apliecinātājus Luters identificēja ar patieso baznīcu. Šī iemesla dēļ viņa dzīves pēdējā fāzē vēl spēcīgāk nekā līdz šim iezīmējās konservatīvā pamatlīnija, kas lielā mērā bija identiska ar to, ko Luters vienmēr bija vēlējis.

Arī šoreiz īpaši liela vērība pievērsta plaša materiāla apkopošanai pārskatāmā izkārtojumā. Trīs pirmās nodaļas, tāpat arī no devītās nodaļas līdz trīspadsmitajai nodaļai, kas veltītas Lutera dzīves privātajai sfērai, viņa draudzei, Kūrsaksijai, arī citām evaņģēliskajām teritorijām un diskusijām ar pretiniekiem, savā ziņā ir izkārtotas paralēli. No ceturtais līdz sestajai nodaļai runāts par Bībeles tulkojumu, profesora darbu un Vitenbergas strīdīgajiem jautājumiem, un abas sekojošās (septītā, astotā) nodaļas, aplūkojot koncila un reliģijas sarunu tēmas, veido tematisku pāreju starp Lutera dzīves pēdējā posma galvenajām daļām. Pēdējā sējumā ir saglabāta abu iepriekšējo daļu forma un pielikumi. Tur atrodami arī jau iepriekš sastapto galveno personu attēli.

Šo biogrāfiju nevarētu uzrakstīt bez ilggadēja, klusa Minsteres Universitātes bibliotēkas atbalsta, attālināti nodrošinot pieeju literatūrai un piepildot gandrīz visas manas vēlmes, arī attiecībā uz vēl iztrūkstošo literatūru. To atzīstot, man šajā vietā jāsaka pateicības vārdi. Sadarbību ar izdevniecību *Calver Verlag* šajos kopīgajos projektos varu raksturot kā celsmīgu un iepriecinošu. Būtisku ieguldījumu arī šī – trešā – sējuma raitā tapšanā un savlaicīgā pabeigšanā deva veiksmīgā sadarbība ar manu sekretāri Ingeborgu Milleres kundzi, maniem studentiskajiem palīgspēkiem Jensu Vosu un Uti Gausi, tāpat ar manu asistenti Betīnu Viršingas kundzi, kas arī šoreiz visvairāk palīdzēja reģistru izveidošanā. Domu apmaiņa ar viņiem man bija uzmundrinoša un sniedza palīdzību. Runājot par manas mīļās sievas ieguldījumu visā šajā darbā – visaptverošo partneres atbalstu daudzu gadu laikā –, es pat nespēju atrast piemērotus vārdus, lai to raksturotu. Visdziļākā pateicība pienākas ne tikai cilvēkiem, kuri man ir palīdzējuši. Neraugoties uz visām pūlēm, es uzlūkoju par dāvanu arī to, ka, darot šo darbu, esmu sekojis savam baznīcas vēsturnieka aicinājumam.

1987. gada janvārī
Mārtiņš Brehts

I. MIERĪGAIS SĀKUMS KŪRFIRSTA JOHANA FRĪDRIHA VALDĪŠANAS LAIKĀ – TAČU AR LIELĀKO DAĻU VECO PROBLĒMU (1532.–1546.)

1. Kūrfirsts Johans Frīdrihs

Jau sākotnēji Lutera un reformācijas likteņi arvien bija atkarīgi no zemes valdnieka, kurš tajā laikā valdīja. Frīdrihs Gudrais Luteru bija sargājis. Kūrfirsts Johans kopš 1525. gada bija darījis iespējamu baznīcas reorganizāciju. Pēc Johana nāves 1532. gada augustā par kūrfirsta pēcteci kļuva viņa dēls, 1503. gadā dzimušais Johans Frīdrihs, vēlāk saukts Augstsirdīgais¹ (1. attēls), kuru bija izaudzinājuši Lutera sekotāji. Viņš augstu vērtēja Luteru un tā padomu; jau sava tēva dzīves laikā viņš bija enerģiski iestājies par reformācijas interesēm. Tādēļ nebija pamata nopietnām bažām par Kūrsaksijas reformācijas politikas kontinuitāti. Tomēr šī cezūra – valdības maiņa – izraisīja zināmu nedrošību par to, kā turpmāk viss notiks kūrfirsta valstī. Johans Frīdrihs bija divdesmit gadus jaunāks par Luteru un vecuma dēļ darbaspējīgāks par savu tēvu. Vai jaunais kūrfirsts uzklausīs reformatoru tikpat lielā mērā, kā to bija darījis viņa tēvs, to rādīs nākotne. Vēl nebija noprotams, kā kūrfirsts rūpēsies par universitātes interesēm, tāpat arī par Kūrsaksijas baznīcas sarežģīto situāciju – kā īstenosies viņa evaņģēliskā reiha politika visos atsevišķajos jautājumos. Tomēr tikko bija noslēgts Nirnbergas reliģijas miera līgums, līdz ar to reiha evaņģēlisko kārtu tiešais apdraudējums bija novērsts. Johana Frīdriha valdīšanas sākums sakrita ar relatīvi mierīgu, no dramatisma brīvu reformācijas laika fāzi. Tādēļ arī Lutera dzīve šī laika posma sākumā ritēja mierīgā gultnē.

Galda biedru lokā Lutera tolaik atklāti pauda savas raizes, kas bija radušās no viņa līdzšinējās pieredzes saistībā ar jauna valdītāja nākšanu pie varas. Lutera sacīja, ka līdz ar Frīdrihu Gudro esot nomirusi gudrība, bet līdz ar viņa brāli Johanu – dievbijība. Johans Frīdrihs Luteram šķita patvarīgs un ne īpaši noskaņots uzklausīt

izglītotos vīrus. Pamatojoties pirmajos iespaidos, Luters uzskatīja, ka jāreķinās ar dižciltīgo ietekmes pieauguma iespēju. Luters gan atzina, ka jaunajam valdniekam netrūkst ne gudrības, ne drosmes, tomēr domāja, ka dēlam nav tādas dievbijības, kāda piemita tēvam, un šaubījās, vai viņa valdīšana būs veiksmīga. Bija nepieciešams lūgt Dieva klātbūtni un palīdzību jaunajam kūrfirstam. Pēc kāda laika Luters jau sprieda mierīgāk: jaunie valdnieki, redzēdami, ka ne visas viņu vēlmes uzreiz izdodas īstenot, aplauzīs savus ragus². Viens no nekavējoties atlaistajiem amata vīriem bija galma kambarkungs Johans Rīdesels, Lutera dēla Mārtiņa krusttēvs. Luters mierināja Rīdeselu šajā pārbaudījuma brīdī, apliecinādams tam savu atbalstu, bet tieši nekritizēdams kūrfirstu³.

Raugoties uz Johana Frīdriha jauno valdīšanas stilu, Lutera bažas lielā mērā izrādījās nepamatotas. Kūrfirsts pret saviem valdītāja pienākumiem izturējās nopietni. Ar rūpēm par evaņģēlisko baznīcu viņš pārspēja visus pārējos kūrfirstus⁴. Labais kontakts starp Vitenbergu un galmu turpināja pastāvēt, un netrūka apliecinājumu tam, cik augstu kūrfirsts vērtē Luteru. Johans Frīdrihs nereti mēdza uzturēties Vitenbergā, un šo apmeklējumu laikā Luteram vajadzēja sprediķot pils baznīcā⁵.

Johanam Frīdriham Luters bija liela autoritāte; kūrfirsts pilnīgi identificēja viņu ar evaņģēlisko lietu. Svarīgos jautājumos kūrfirsts arvien meklēja Lutera padomu un bieži izsauca viņu uz galmu Tor-gavā. Tomēr visus savus lēmumus kūrfirsts pieņēma pats. Reizēm viņš mēģināja iesaistīt Luteru Kūrsaksijas politisko mērķu īstenošanā. Savukārt Luters bija pārāk patstāvīgs, lai bez kādiem papildu noteikumiem klausītu savu zemes valdnieku. Šajās attiecībās nebija iespējams izvairīties no nejaušām viedokļu atšķirībām, tā ka vienam vai otram reizēm nācās atteikties no savu nodomu īstenošanas. Taču abi partneri bija noskaņoti šādas domstarpības pārvarēt tā, lai nerastos kādi smagi konflikti. Šīs stabilās attiecības starp viņiem bija viens no pamatiem Lutera darbībai dzīves pēdējos gados. Tādēļ tā nav nejaušība, ka Johans Frīdrihs ar rūpēm par baznīcas, teoloģiskajām un universitātes interesēm, tāpat arī par paša Lutera gaitām sastopams visās vecā Lutera biogrāfijas nodaļās. Viņš ir aktīvi un ietekmīgi iesaistījies šajās norisēs⁶.

Kad 1536. gadā Torgavā notika Pomerānijas hercoga Filipa I un Johana Frīdriha māsas Marijas kāzas, Luteram vajadzēja salaulāt jauno pāri atbilstoši “Kristību grāmatiņas” kārtībai. Laulību dievkalpojuma laikā viņš teica ļoti nopietnu sprediķi par laulības kārtu un tās augsto cienīgumu. Nesavaldīgo dzeršanu, kas bija notikusi šo svētku laikā, Lutera vēlāk vairākkārt kritizēja. Kāzu dalībnieki apzinājās, ka saiknes nodibināšana starp Pomerānijas un Saksijas firstu namiem ir nozīmīga arī reformācijai. Slavenais 1545. gadā tapušais paklājs, kas attēlo abu ģimeņu piederīgos kā klausītājus, kuri uzklausā Lutera sprediķi par krustāsisto Kristu, ir vēlāks šī notikuma dokumentējums⁷. (2. attēls)

Kanclers Georgs Briks, ko Johans Frīdrihs paturēja amatā, bija pieredzējis praktiķis; Lutera viņam veltīja apzīmējumu “Kūrsaksijas atlants”. Briks nodrošināja kontinuitāti politikā un pārvaldē⁸. Johans Frīdrihs viņu bieži izmantoja par starpnieku saziņā ar Lutera un ar kanclera starpniecību saņēma informāciju par Lutera nostāju konkrētā jautājumā. Šķiet, Luteram bijušas labas attiecības arī ar vicekancleru Kristianu Beieru (miris 1535. gadā) un viņa sekotāju Francu Burkhardu. Tie abi ir bijuši arī Vitenbergas pedagogi⁹. Turpretī citu amatpersonu profesionālā, sekulārā patvarība ir bijusi par iemeslu Lutera sūdzībām. Kādēļ Lutera 1533. gadā raksturojis maršalu Dolcigu par nelieti, kas “samaitā visu zemi”, – tas mums nav zināms. 1535. gadā Lutera gan neierobežoti slavēja kūrfirstu, taču arī vispārīgā veidā sūdzējās par “pavēļu saņēmēju” neuzticību Vitenbergas teologiem¹⁰. To, ka galms, atšķirībā no agrākajiem laikiem, dāsni izdalīja naudu, Lutera izjuta kā problemātisku situāciju. Turklāt viņš pamatoti raizējās arī par galma dzīvi ietekmējošo Johana Frīdriha patiku pret iedzeršanu, par spīti viņa robustajai konstitūcijai, daļēji tādēļ, ka ar šādu izturēšanos kūrfirsts deva iemeslu katolisko pretinieku uzbrukumiem¹¹.

Kūrfirsts Johans bija uzklausījis lielāko daļu Lutera lūgumu trešo personu labā; turpretī Johans Frīdrihs jau uzreiz savlaicīgi paziņoja, ka nespēs izlasīt visus šos lūgumus. Lutera pret šādu nostāju kopumā izturējās ar sapratni. Aizlūdēja lomas pildīšana kūrfirsta priekšā arī viņam pašam bija apgrūtinoša, un viņš labprāt būtu samazinājis šādu gadījumu skaitu. Lutera paļāvās uz to, ka kūrfirsts pamanīs,

kuri lūgumi viņam tiešām ir svarīgi. Savu Eizenahas radnieku lūgumus, kuri nebija izpildāmi uz vietas, Lutens ļoti rezervēti nodeva tālāk vicekancleram¹². Taču ilgstošas pārmaiņas Lutera kā aizlūdzēja darbībā tomēr nenotika – ja neskaita atturības periodu jaunā kūrfirsta valdīšanas sākumā. Jau 1532. gada oktobrī viņš enerģiski iestājās par pārlieku barga tiesas sprieduma mīkstināšanu kādā laulības lietā, kas tieši Johana Frīdriha valdīšanas sākumā bija pavisam neatbilstošs¹³. Pat par dāvanu divu guldeņu apmērā, kuru nabadzīgs sirmgalvis nebija varējis saņemt no amatpersonām vai citiem atbildīgajiem, Lutens vērsās pie kūrfirsta¹⁴. Kā “nepatikamu” Lutens raksturoja savu lūgumu par nepamatotajām pretenzijām pret Martinu Sangneru, kas bija ticis nepamatoti izraidīts no Šnēbergas. Kūrfirsts skaidri paziņoja Luteram, ka tas ir saņēmis vienpusīgu informāciju, un palika pie sava lēmuma¹⁵. Pirms Lutens iestājās par kādu Vitenbergā sagūstītu vājprātīgu sievieti, viņš uzdeva vicekancleram Burkhardam izzināt, vai šādā lietā ir izredzes gūt panākumus. Lutens uzskatīja, ka šajā gadījumā apcietinājumam nav jēgas; taču visvairāk bija jāņem vērā slimās sievietes meitu izredzes apprecēties. Cilvēcīgā posta važas salaužamas tikai ar žēlsirdību¹⁶.

Ar 1534. gadā uzrakstīto un 1535. gada sākumā publicēto 101. psalma skaidrojumu “Dāvida valdnieka spogulis” Lutens gribēja piedienīgā veidā sniegt orientierus jaunajam zemes valdniekam¹⁷. Tas gan nav ticis skaidri izteikts vārdos, taču Kūrsaksijas apstākļu konteksts ir labi atpazīstams, kaut arī Lutens bieži ir apgalvojis, ka viņam nav galma dzīves pieredzes. Šis zināmā mērā aizmirstais raksts pieder būtiskākajām un gudrības pilnajām Lutera domu izpausmēm par politikas tēmu, kas, atšķirībā no vecās garīdzniecības un baptistu izpratnes, pauž pozitīvu nostāju attiecībā pret laicīgo kārtu. Laba politiskā kārtība, atbilstoši Lutera uzskatiem, nav tik vienkārši izveidojama, kā to apgalvo īsti un šķietami eksperti; tā ir Dieva dāvana, Viņa piešķirta veiksmē un izdošanās. Arī politiski panākumi galu galā ir atkarīgi no tā, vai Dievs dod veiksmi un izdošanos. Tas nav iebildums pret politisku saprātu, gluži otrādi – tieši šis saprāts skaidri saskata savas robežas. Politiskie likumi un taisnība visbiežāk nav īstenojami tiešā veidā – tos kompromisu ceļā nākas saskaņot ar apstākļu relativitāti. Šādai saskaņošanai nepieciešamā

gudrība piemīt “brīnumļaudīm”, tādiem politiskajiem harismātiķiem kā Frīdrihs Gudrais vai viņa padomnieks Fabians fon Feiličs, nevis teorētiķiem. Politisko darījumu prasmi tikai nosacīti iespējams iemācīties, tomēr “brīnumļaužu” gudrība sniedz orientāciju šajā jomā.

Ideāls politiķis uztur savu valsti pie Dieva vārda, taču to īstenot reālajā dzīvē izdodas tikai laimīgos izņēmuma gadījumos. Valdītājs pat savu tuvāko apkārtni nespēj uzturēt brīvu no Dieva vārda ienaidniekiem (to pierāda Vecās Derības piemēri un apstākļi, kādi valda pie vecticīgajiem); arī šajā ziņā vajadzīgs Dieva atbalsts. Zināmos apstākļos valdniekam nākas paciest savā tuvumā visbīstamākos padomdevējus, taču viņš nedrīkst noslēgt ar tiem nekādu vienošanos. Saskaņā ar Lutera vēlinajiem uzskatiem, krietnai valdībai ir jārūpējas par Dieva vārda pasludinājumu un aizsardzību pret maldinošām sektām. Arī to tikai daļēji izdodas īstenot. Pāvesta spaidu atcelšanas sekas bija vispārēja nesavaldība. Ilgstošā laika posmā tai bija iespējams pretoties, tikai rūpīgi audzinot un mācot jaunatni.

Neraugoties uz valdības pienākumu rūpēties par baznīcu, Lutera tomēr nekādā ziņā negribēja pieļaut, ka garīgā un laicīgā valstība tiktu sajaukta kopā. “Man arvien nākas iestāstīt un iedzīt, iedvest un iekalt šādu izšķiršanu starp abām valstībām.”¹⁸ Protams, tas nenozīmē, ka abas šīs jomas nebūtu savstarpēji saistītas. Sludinātājiem Dieva valstības vārdā ir jāpilda Dieva pavēles arī attiecībā uz politiskās varas pārstāvjiem. Turpretī ne garīgā, ne laicīgā puse nedrīkst mēģināt mainīt otras valstības likumus. Tomēr politiskā un sociālā miera nodrošināšanas kārtība savā ziņā ir Dieva valstības modelis. Tajā pašā laikā Lutera bija ticis pilnīgā skaidrībā par spēkā esošo ķeizarsko (Romas) tiesību profanitāti. Viņš to uzskatīja par antikās politiskās gudrības kopsavilkumu, ko tagadne nevar pārspēt, lai gan “valdībai un juristiem ir vajadzīgs arī Lutera”¹⁹. Taču politiska reformācija itin viegli varētu izvērsties par mincerisku sacelšanos. Tiesiskās sistēmas pareizai lietošanai arī ir vajadzīgi “brīnumļaudis”. Diferencētāk nekā psalmā Lutera aplūko apmelošanas, skaudības un augstprātības problēmu politikā un sabiedrībā. Gudrība un tikums nekādā ziņā nav piesaistīti augstākajām kārtām. Tādēļ Lutera spēja iedomāties vēlētā ķēniņa valdīšanu, kas nav ietverta noteiktās sociālās

robežās. Nav šaubu, ka, tieši skatoties uz Kūrsaksijas galmu, Luters runā par īpašo vāciešu velnu, kas ir “labs vīna malks un kas saucams par žūpību; tādas slāpes ir nogurdinošas un nav remdējamas ar ne-gausīgu vīna un alus dzeršanu. (Man ir bažas, ka) šīs mūžīgās slāpes būs un paliks Vācijas nelaime līdz pat pastarai dienai”²⁰. Savukārt par īpašu vāciešu tikumu tiek nosaukta viņu paļāvīgā uzticība. Lu- ters nekādā ziņā nenoklusēja Dāvida smagās kļūdas vai neveiksmes, taču izšķiroši svarīgi ir tas, ka Dāvidam bija žēlīgs Dievs.

Psalma skaidrojums pauda kritisku attieksmi pret pastāvošajiem apstākļiem. Par to, vai šis skaidrojums ir labs, liecināja fakts, ka tas patika tikai nedaudziem. Kāda bija tiešā atbalss, kuru šis raksts iz- raisīja galmā, – tas mums nav zināms; savukārt Lutera draugi teologi slavēja viņa politisko gudrību. Faktiski skaidras politisko apstākļu relativitātes atziņas sasaistīšana ar atziņu par atkarību no Dieva un piesaisti Viņa gribai ir ievēribas cienīga. Te varam saskatīt ietvarus, kādos veidojās vecā Lutera vērtējums pasaulei.